

XVII међународни научни скуп
Српски језик, књижевност, уметност

Књига IV

ЗЛОБНИЦИ, ЗЛИКОВЦИ, ЧУДОВИШТА, ПСИХОПАТЕ

**КЊИЖЕВНО-ЛИНГВИСТИЧКО-КУЛТУРОЛОШКА
ХУМАНО(ПО)ЕТИКА:
ДОБАР – ЛОШ, ЗАО**

*пројекат Центра за научноистраживачки рад
Филолошко-уметничког факултета
2022-2023*

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Андрићев институт, Андрићград
2023.

Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац
Андрићев институт, Андрићград
2023.

XVII међународни научни скуп *Српски језик, књижевности, уметности*

Књига IV

ЗЛОБНИЦИ, ЗЛИКОВЦИ, ЧУДОВИШТА, ПСИХОПАТЕ

Зборник радова са научног округлог стола ЗЛОБНИЦИ, ЗЛИКОВЦИ, ЧУДОВИШТА, ПСИХОПАТЕ одржаног у оквиру XVII међународног научног скупа *Српски језик, књижевности, уметности* (Крагујевац/Андрићград, 11–13. новембар 2022) и то као резултат рада на пројекту КЊИЖЕВНО ЛИНГВИСТИЧКО-КУЛТУРОЛОШКА ХУМАНО(ПО)ЕТИКА: ДОБАР – ЛОШ, ЗАО Центра за научноистраживачки рад Филолошко-уметничког факултета 2022-2023.

ПРОГРАМСКИ ОДБОР

Председник

Мр Зоран Комадина, редовни професор

Потпредседници

Др Милош Ковачевић, редовни професор

Др Драган Бошковић, редовни професор

Чланови

Др Владимир Поломац, ванредни професор

Др Часлав Николић, ванредни професор

Др Бранка Радовић, редовни професор

Др Биљана Мандић, ванредни професор

Др Јелена Атанасијевић, редовни професор

Др Мирјана Мишковић Луковић, редовни професор

Др Катарина Мелић, редовни професор

Др Персида Лазаревић ди Ђакомо, редовни професор,

Универзитет „Г. д Анунцио”, Пескара, Италија

Др Анђелка Пејовић, редовни професор, Филолошки факултет, Београд

Др Ала Татаренко, ванредни професор, Филолошки факултет Универзитета „Иван Франко”, Лавов, Украјина

Др Зринка Блажевић, ванредни професор, Филозофски факултет, Загреб, Хрватска

Др Миланка Бабић, редовни професор, Филозофски факултет,

Универзитет Источно Сарајево, Босна и Херцеговина

Др Михај Радан, редовни професор, Факултет за историју,

филологију и теологију, Темишвар, Румунија

Др Димка Савова, редовни професор Факултет за словенску филологију, Софија, Бугарска

Др Јелица Стојановић, редовни професор Филозофски факултет, Никшић, Црна Гора

Рецензенти

Др Душан Иванић, редовни професор (Београд)

Др Александар Јерков, редовни професор (Београд)

Др Драган Бошковић, редовни професор (Крагујевац)

Др Катарина Мелић, редовни професор (Крагујевац)

Др Богуслав Зјелински, редовни професор (Познањ, Пољска)

Др Душан Маринковић, редовни професор (Загреб, Хрватска)

Др Роберт Ходел, редовни професор (Хамбург, Немачка)

Др Ала Татаренко, ванредни професор (Лавов, Украјина)

Издавање овог зборника подржало је

Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије

ЗЛОБНИЦИ, ЗЛИКОВЦИ, ЧУДОВИШТА, ПСИХОПАТЕ

Уредници

Др Марија Лојаница, ванредни професор

(гости-руководилац пројекта)

Др Никола Бубања, редовни професор

(руководилац пројекта)

Др Милош Ковачевић, редовни професор

(руководилац пројекта)

Исидора З. ЈАКШИЋ ПЕРОВИЋ¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

ГОВОР МРЖЊЕ У КОМЕНТАРИМА НА ИНСТАГРАМУ²

Предмет овог рада јесте говор мржње у коментарима на Инстаграму. Циљ истраживања јесте анализа облика и структуре говора мржње. Као корпус смо користили коментаре на Инстаграм страници *Курира*. Говор мржње у анализираном корпусу јавља се у виду позива на насиље, погрдних речи и израза и псовки. Главни елемент ових облика јесте опсцена лексика. Закључили смо да је код употребе позива на насиље и псовки главни илокуцијски ефекат агресија, док је код погрдних речи и израза то увреда. Говор мржње одражава стереотипизацију жена у српском друштву, која се односи на њихову инструментализацију и потчињеност. С обзиром на велику заступљеност говора мржње у медијима, ово је истраживање дало мали допринос осветљавању ове теме, при чему је неопходно одрадити детаљнија и опширнија истраживања, како теоријска тако и корпусна и експериментална са испитаницима.

Кључне речи: српски језик, корпусна лингвистика, говор мржње, друштвене мреже, Инстаграм, опсцена лексика, псовке, погрдне речи и изрази

1. Увод

Говор мржње веома је заступљен у различитим видовима друштвеног живота. Обично је усмерен на групе или појединце који су у мањини и разликују се неком својом особином – по изгледу, полу, начину живота, пореклу и сл. Предмет овог рада јесте анализа говора мржње у коментарима на Инстаграму. Циљ је рада да покажемо на који се начин говор мржње манифестује у коментарима испод објава чија се тема бави женама. Издвојићемо типове говора мржње, његову структуру и ефекте. Као корпус смо изабрали Инстаграм страницу *Курира*. Очекујемо да ће у коментарима говор мржње бити заступљен у великој мери, као и да ће доминирати позив на насиље и опсцена лексика, псовке и погрдне речи, као одраз стереотипизације положаја жене у нашем друштву. Анализа ће бити квалитативна, уз ослањање на поставке теорије говорних чинова.

1 isidora.jaksic.perovic@filum.kg.ac.rs

2 Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години број 451-03-68/2022-14/ 200198). Рад је настао у оквиру националног научног пројекта *Књижевно-лингвистичко-културолошка Хумано(то)етика: Добар-лош, зао*, у оквиру циклуса пројеката *Језик, књижевност, култура данас* Центра за научноистраживачки рад Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу, 2022–2023. године.

Истраживање је спроведено на малом корпусу и обухвата кратак временски период, али сматрамо да ће допунити постојећа истраживања на ову тему и показати да присуство говора мржње на друштвеним мрежама није занемарљиво, што, с једне стране, представља погодан корпус за истраживања (лингвистичка, психолошка и сл.), а, с друге стране, даје увид у постојање проблема против ког се треба борити одговарајућим законским регулативама.

2. Теоријске поставке

Сам термин *говор мржње* широко је распрострањен, али нема уједначене дефиниције и значење код различитих истраживача. Ипак се на основу постојећих дефиниција могу издвојити његове главне карактеристике: 1) имплицитни или експлицитни вербални или невербални напад на индивидуу или групу људи, чији је циљ дискриминација и узроковање психичке боли тих људи; 2) тај напад реализује се као показивање мржње, вређање, директна дискриминација и позив на насиље против других лица, чиме се ствара стереотипизација, унижавање и хијерархијско потчињавање тих лица у односу на остатак друштва; 3) увредљиве и дискриминишуће квалификације засноване су на истицању припадности некој врсти заједнице или групације, као што су етничке, религијске и расне групе, пол, сексуална оријентација и сл. (Мухељић, Драче 2019: 274–275).

Код оглашавања на интернету треба имати у виду околности у којима се оно одвија. Особе које учествују у комуникацији то често чине анонимно, чиме остаје у потпуности непознат њихов идентитет, пол, порекло, узраст и сл. Иако могућност анонимног оглашавања делује наизглед као заштита личног идентитета, с друге стране то „izgleda da čini ljude manje sputanim: ohrabruje ih da pričaju više i drugačije u odnosu na svoj jezički repertoar u stvarnom svijetu [...]” (Кристал 2012: 23). У таквим околностима неретко је присуство говора мржње који садржи у себи позив на насиље, али и опсцену лексику упућену према особама женског пола, што спада у облик вербалног насиља (Милутиновић, Павловић 2019).

Опсцена лексика као део говора мржње даје дискурсу у којем се налази већи перлокуцијски ефекат, јер доприноси интензитету информације³, при чему на тај ефекат утиче и контекст употребе ове лексике, нарочито илокуцијска страна говорног чина (Шипка 2011: 51). Када је реч о опсценој лексици, важно је направити терминолошку разлику између опсцених речи и псовки, као и погрдних речи и израза, будући да су управо они у анализираном корпусу главни елементи говора мржње упућеног женама.

Опсцене речи и псовке разликују се на денотативном и функционалном плану. Наиме, денотати опсцених речи јесу сексуални и/или пробавни органи и активности, „a funkcionišu kao ekspresivne jedinice u

3 Уп. опсцену лексику у реченици *Не сери више о тој излети, јебо те он!* и њен изостанак из реченице *Не причај више о тој излети, није важан!* (Шипка 2011: 51).

mnogim tipovima konteksta, pa i u psovkaма. Denotativna realnost psovke jeste konfliktна situacija i ispoljena agresija, pri čemu upotreba opscenih reči pojačava perlokucijske efekte moralnog osećanja stida.” (Шипка 1999: 15, према: Ристић 2010: 200) Са друге стране, разлика између псовки и погрдних израза функционална је и структурна. Наиме, код псовки је главни илокуцијски ефекат агресија „која се ostvaruje u динамичком процесу transponovanja adresata u inferiorни status, a ефекат uvrede – perlokucijsки ефекат – ostvaruje se posredно преко симболичне upotrebe opscenih reči” (Ристић 2010: 200–201). Код употребе погрдних речи и израза однос је обрнут – илокуцијски је ефекат увреда, која произлази из повезивања погрдне речи и самог адресата, а перлокуцијски ефекат јесте агресија. Треба истаћи то да псовке саме по себи немају лоше значење и да представљају арбитражан језички знак који нема језичке услове за стварање емоционалне условљености и реакција попут осећања љутње, гађења и сл. (Бадурина, Прањковић 2016). Њихова је неприхватљивост друштвено условљена, што потврђује и употреба синонима који не припадају опсечној лексици или еуфемизама који код говорника или слушаца изазивају другачије реакције.

У наставку ћемо представити поставке истраживања и методологију и представити облике у којима се говор мржње јавља.

3. Поставке истраживања

У раду смо истраживали употребу говора мржње у коментарима на Инстаграм страници Курира и то испод објава које се тичу жена. Циљ је истраживања да покажемо каква је структура говора мржње у анализираним корпусу, као и на који начин то осликава однос према женама у јавном дискурсу. Поставили смо следећа питања: 1) у којим облицима се јавља говор мржње и 2) који су типични језички механизми и творбени модели у говору мржње и 3) на који начин то осликава положај жене у српском друштву. Пошли смо од претпоставке да је говор мржње према женама заступљен у великој мери и да садржи опсцену лексику која одражава стереотипизацију положаја жене, засновану доминантно на потчињености и сексуализацији.

Користили смо квалитативну методу. Издвојили смо примере у којима се у корпусу јавља говор мржње, а затим смо их према функционалном и структурном критеријуму наведеном у (Ристић 2010) и (Шипка 2011) поделили на следеће сегменте: 1) позив на насиље, 2) погрдне речи и изрази и 3) псовке. У оквиру њих смо уочили језичке обрасце и творбене моделе којима се наведени облици добијају, уз објашњење њиховог илокуцијског и перлокуцијског ефекта. Дескриптивном методом објаснили смо анализирани примере, уз ослањање на теорију говорних чинова Џ. Серла (1991) и Џ. Остина (1962).

4. Говор мржње у коментарима на Инстаграму

У следећем сегменту објаснићемо који се типови говора мржње јављају у коментарима на Инстаграму, којим се језичким средствима реализују и какве ефекте имају.

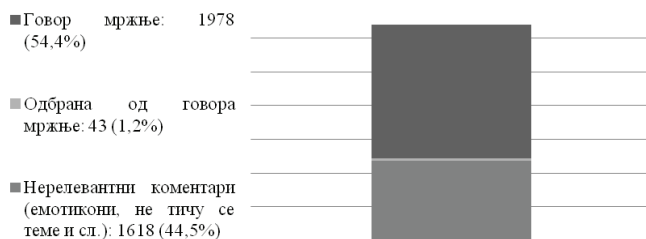
4.1. Облици говора мржње у коментарима на Инстаграму

За истраживање смо анализирали коментаре на Инстаграм страници *Курира* у периоду од 1. јула до 1. октобра 2022. године. Будући да је у питању велики број објава и коментара, овај период био је сасвим довољан да се стекне увид у структуру коментара и облик говора мржње заступљен у њима. Изабрали смо Инстаграм као место на којем се окупљају бројни корисници и који нецензурирано објављују коментаре. Као репрезентативну смо узели страницу *Курира*, будући да је портал *Курира* проглашен као најчитанији⁴, те смо очекивали да ће и његова Инстаграм страница бити пропраћена у једнакој мери и имати учесталу интеракцију корисника.

Говор мржње у овим коментарима јавља се у различитим комуникативним ситуацијама:

- 1) усмерен је ка особи која је предмет објаве;
- 2) односи се на саговорнике у коментарима;
- 3) не тиче се учесника комуникације или садржаја саме објаве.

У наведеном периоду објављено је укупно 3639 коментара испод 52 објаве које се тичу жена. Од укупног броја 1978 коментара садржи говор мржње, што је 54,4%, тј. више од половине коментара. Веома мали број коментара брани од говора мржње (само 43), док остали коментари нису повезани са темом објаве и осталим коментарима или садрже емотиконе, којих има у великом броју, али излазе из оквира овог рада, те их нисмо укључили у анализу. Однос броја коментара у зависности од тога да ли садрже говор мржње, бране од њега или су нерелевантни за дату тему представљен је на следећем графикону:

Слика 1. Приказ бројчаног односа коментара према садржају

4 Доступно на сл. линку: <<https://www.kurir.rs/vesti/drustvo/3983357/hvala-na-poverenju-kurir-najcitaniji-sajt-u-srbiji-vec-45-meseci-zaredom-a-od-jula-i-najposeceniji-pozvanicnom-merenju-gemiusa>>, (последњи пут приступљено 30. октобра 2022).

Испод неких појединачних објава је број негативних коментара у односу на укупан број, чак и већи. Примера ради, испод једне објаве од 1110 коментара чак 726 садржи говор мржње, што је 65% коментара. Ова бројка делује забрињавајуће, јер се поставља питање колико су цензура и заштита појединаца уопште могуће на друштвеним мрежама.

Облици говора мржње у посматраним коментарима су следећи:

- 1) позив на насиље,
- 2) погрдне речи и изрази,
- 3) псовке.

Размотрићемо у наставку њихову структуру и ефекте.

4.1. Позив на насиље

Облици насиља који се пропагирају и помињу у коментарима односе се на физичко насиље. Обухватају констатације у којима се заступа мишљење да особа о којој је реч у објави или са којом комуницирају у коментарима треба бити подвргнута насиљу. У питању су углавном две врсте форми: у императиву и у потенцијалу.

Код императива се користе друго и треће лице једине или множине. У другом лицу једине адресату се упућује претња или жеља да му се нешто лоше догоди (*umri više bolesnice*⁵) или се пак обраћа некој вишој сили да то учини (*Bože, što uzimaš fine ljude, uzmi ovu budalu; Bože, baci ciglu i budi precizan; Sotona daj uzmi ovu spodobu*). Када се користи друго лице множине, реч је о жељи да друштво реагује и учини нешто са особом о којој је реч (*sklonite je i bacite je u smeće tu ciganku; uspravajte je*).

Велики је број примера у потенцијалу, којима се исказује говорничка намера да науди женској особи о којој је реч у објави или са којом комуницира у коментарима, уз честу употребу опцене лексике, погрдних речи и псовки (*tebi bi samo obezbedjedio šamarčinu svaki dan da se oprametiš malo; ovo bih ja streljaо na keca*).

Код обраћања се користе и модални глаголи *treбати* (*treba te toljagom razlupat, treba tebi dobru motku obezbedit*) и *морати* (*mora da ti pukne šamarčinu*), уз честу употребу опцене лексике и псовки (*treba vas sve tući pička vam materina bezobrazna*). Има и примера у којима се особа позива да изврши самоубиство (*Kada ćeš više da odeš na most i skočiš u Savu, da se ne mučiš i blamiraš više...*). Понекад се користе и елиптичне (*sekiru direkt u čelo; metak u čelo*) и инфинитивне конструкције (*likvidirati ovu nakazu pod hitno*). Неке претње попримају облик клетве: *da bog da je luda maja isprebijala*).

5 Код навођења примера задржали смо оригинални облик коментара, укључујући и непоштовање правописних правила. Једино смо додали дијакритичке знаке где их није било, да не би дошло до неразумевања појединих речи.

Овакви облици упућују на инструментализацију жена и присуство велике количине агресије у јавном дискурсу. До таквог стања могу довести наративи присутни у јавним медијима у којима се „жена окривљује за насиље почињено над њом, док се починилац истовремено оправдава љубомором или другим околностима” (Стјешић 2020: 8), чиме се жена потчињава, а насиље постаје прихватљиво и узроковано понашањем жене. Стога и не чуди слободан и нецензуриран позив на насиље у анализираном корпусу, па чак и претње смрћу.

4.2. Погрдне речи и изрази

Када је реч о коришћењу погрдних речи и израза лексика веома је бројна и разноврсна. Реч је о приписивању одређених квалификација путем именовања различитим називима уз помоћ неколико процеса: 1) употребом опсцене лексике и погрдних назива; 2) творбеним процесима и односом творбене основе и афикса који учествују у творби; 3) метафором и метонимијом. Називи који се користе могу се класификовати у следеће групе (према: Шипка 2011, Јовановић 2018):

1. сексуално опредељење/склоности: *педер, пешкир, хомић, лезбејка, лезбача, лезбијкејина; кујејина, курвејшија, курва, курвејина, курава, оберкурава, курождерка, кујурина, кучка, куја, сиралетија, сјонзоруша, дроља, дроца, дронфуља, дрољејина, дрољана, фуфа, фукса, фуља, шрошоарка, калашјура, блудница, јахачица, шрофукњача;*
2. етничка и расна припадност: *Циганишјура, циганка;*
3. духовне/менталне особине, начин понашања и навике особе: *будала, будалејина, лудача, идиош, идиошкиња, злујача, злујерда, задурра, болесница, крејшен, крејшенка, крејшенуша, сељанка, сељанчура, лујка, дејенерик, дејен, дилеја, дијабола, дебил, дебилка, дебилчина, бедница, малоумница, злујензи, шрошјакуша, шјетшочина, јадница, клошарка, олош, моншјрум, смеће, сјлачина, оберкалашјура, морон, шадобранка, демон, лујка, дебилчина, шсихић, меншја, слејица, одрон, решард, нарицис, калашјура, алајача, фашистшја, сошјона, вешјица, бајра, вамшјир, смрад, смрдуља, ошјадара, лелемуд, злибуша, лузерка, јајара, расшјшеница, кобила, кобилејина, сшјока, шјука, балејара, кокош, крокодил, смрдшјуба, мајмун, шурка, цукела, зуска, сојка, коза, зоведо, бојомољка, сврака, кокошка, шашјика, шшина;*
4. физички изглед: *наказа, акреј, кејец, авешјиња, сшјодоба, шшрашило, цркојина, караконцула, смрдуља, шашјуљак, зомби, жаба, буљава, шсећа салама, бушјав шудинг, дебела, фосил, рузгоба, кезура, вешјина, крмача, кравешјина, зовече.*

У основи погрдних речи налазе се лексеме које припадају опсценој лексици или које у одговарајућем контексту добијају погрдно значење творбеним процесом или метафором и/или метонимијом. Међу опсценом лексиком ради се о речима које се односе на сексуално понашање. Код твореница добијених од опсцене лексике опсценост произлази из самог значења творбене основе (Шипка 2011: 36). Код творбе суфиксацијом реч је о деривационим моделима који се добијају суфиксима и то: *-ка*, *-ица*, а често су у питању аугментативни пејоративни суфикси: *-ина/-чина*, *-ешина*, *-ерда*, *-уша*, *-шишура*, *-ача*, *-уља* и сл. Понекад се неке творенице добијају слагањем (нпр. *кур-о-ждер-ка*). Главни илокуцијски ефекат ових погрдних речи и израза јесте увреда. Њима се не именују појмови, већ говорник исказује негативне емоције према особи коју именује, а најчешће је то презир и ниподаштавање, услед чега има потребу да увреди, унизи и умањи значај именованог. Ради се, дакле, о експресивној функцији, при чему употреба таквих израза код реципијента изазива негативан перлокуцијски ефекат (Хом 2010: 165–166, према: Јовановић 2018: 79).

У случају употребе метафоре и метонимије долази до повезивања особе о којој је реч у објави или коментарима са семантичким садржајем одређеног појма којим се именује и то: 1) на основу сличности са употребљеним појмом (метафора), 2) на основу појмовне блискости (метонимија)⁶. Одабиром погрдних речи и израза путем метафоре и метонимије особи се приписују негативне особине које се односе на њене физичке или психичке карактеристике, тј. на спољашњи изглед, начин понашања, ментално стање и сл. Тако се метафором код неке особе на основу реалних или нереалних физичких карактеристика истичу вишак килограма, мала висина, ружноћа и сл. уз часту употребу зоонима (нпр.: *крмача*, *вејрина*, *пашуљак*, *зомби*), док се код менталног склопа издвајају ниска интелигенција, лоше особине и са њима повезано непријатно и непримерено понашање (нпр.: *ћурка*, *сврака*, *цукела*, *сошона*, *вештица* итд.). Код употребе метонимија које се односе на психичке и физичке особине прво се именује та особина, а затим се „развија секундарно пејоративно значење” (Јовановић 2018: 204) које се метонимијски приписује особи о којој је реч. Дакле, та је особа носилац особине која се метонимијом исказује (нпр. *ругоба*). Као носилац значења одређене особине у називу се јавља и име места које се схвата као заостало, као и особа која долази одатле (нпр. *сељанка*) или се пак уз место везују асоцијације које се тичу промискуитетних радњи које се тамо чине (нпр. *широшарка*).

Овакав начин изражавања о особама женског пола показује да се жене карактеришу пре свега на основу физичког изгледа и сексуалног понашања, које се увек асоцира са промискуитетом. Из тога следи закључак да је српски колектив „креирао некакву имплицитну норму када је питању пожељно сексуално владање жене, те се она осуђује и погрдно

6 О разлици између метафоре и метонимије в. Ковачевић 1999.

именује уколико одступа од те норме” (Јовановић 2018: 297). То се дешава и у било ком случају када се женска особа не понаша у складу са мерилима која говорник имплицитно има, те јој он врло олако и неосновано приписује негативне квалификације.

4.3. Псовке

Саставни елементи псовки у анализираном корпусу јесу опцене лексеме које имају променљиве комбинаторне могућности и налазе се у разноврсним контекстима. Навешћемо основне форме у којима се псовке јављају:

- 1) императивне,
- 2) презентске,
- 3) оптативне и
- 4) вокативне конструкције.

Код ових конструкција структурни модел веома је сличан и углавном се састоји од следећих елемената: глагол + именица/заменица у објекатској функцији (*једи љовна*). Овај модел има варијације: претходи му или му следи субјекатска именичка или заменичка реч или му следи именица и/или заменица у функцији директног или индиректног објекта (*јебо ти рас матер, јебет ти матер*).

Глаголске лексеме које су саставни део ових модела могу варирати, али су доминантне опцене лексеме, и то глагол *јебати* и варијанте које се односе на сексуалне (*карати* (*се*), *кресати*, *џрчити*, *курвати* (*се*)) и пробавне активности (*срати*, *какити*, *кењати*). Честа је и употреба глагола који у основи немају опцену лексику, али у одређеном контексту или уз опцену лексему добијају опцено значење: *џушити*, *џунити*, *дувати*, *јести*, *џојети* (*се*), *џримати*, *лизати*.

Ипак, иако у основи имају опцену лексику, значење неких глагола не мора бити опцено (*mnogo sere mnogo; na kurac se ropela svima više*). У овим примерима говорник исказује негодовање због тога што особа превише прича или је досадила својим понашањем. Наведени изрази доприносе експресивности и емоционализацији, јер из њих можемо закључити говорников став према датој ситуацији. У наставку ћемо размотрити појединачне конструкције у којима се јављају псовке.

4.3.1. Императив

Код императивних конструкција употребљава се најчешће 2. лице јединине. Говорник се у коментару обраћа особи о којој је објава или саговорнику у коментарима. Оваквим псовкама се поручује тој особи да изврши одређену радњу, а перлокуцијски ефекат таквог обраћања јесте

увреда. Саставни део ових псовки јесте опсцена лексика, садржана у глаголу којим се исказује радња коју саговорник треба или не треба да уради (*кењајши, сраташи*) или пак у именици која је објекатска допуна глаголске радње (*џовно, курац, ђичка, јаја*): *jedi govna, poruši kurac, ne kenjaj više*, уз различите творбене варијанте глагола (*aj ne serundaj*). Овакви искази често су праћени и погрдним изразима: *nosi se idiote, napuši se kurca dronfuljo*. Овакав начин обраћања одраз је агресије и негативних емоција које говорник има према адресату.

Код императива се јављају и редуковане варијанте које представљају еуфемизацијску стратегију (*mrš u pm, duvaj ga baba, teraj se u pm*). Неретко се употребљава једнолексемски облик *јебиџа*, који је настао од императива *јеби џа* и има функцију интензификацијске партикуле (Шипка 2011: 334).

4.3.2. Презент

Код презента се употребљава најчешће глагол *јебајши* уз који стоје енклитички облик заменице у функцији индиректног објекта, као и заменица или именица у функцији директног објекта. На месту индиректног објекта јесте заменица у другом или трећем лицу једнине или множине, а као директан објекат јављају се именице или заменица у другом или трећем лицу (*jebet ti mater, jebet te ludu*). Објекти глагола понекад су пропраћени адвербијалном одредбом или постпозитивним атрибутом (*u usta te jebet retardirana, jebet ti majku mrtvu/nakaradnu/usranu/gluru*). Објекатске именице најчешће представљају култне појмове као што су, на пример, мајка, дете, сестра и сл., при чему је „степен вербалне агресије директно [...] пропорционалан хијерархијском статусу култа” (Шипка 2011: 57). Најфреквентније се у псовкама употребљава реч *мајка* која је на врху култа. Чест елемент псовки јесте интензификацијска партикула *ли*: *jebet li vam mater, jebet li ti sunce*. Понекад се употребљава и редукована форма глагола: *bet ti lebac*. Поред глагола *јебајши* у оваквим псовкама јављају се и глаголи који комбиновањем са опсценом лексиком чине псовке (*ideš u tri pičke лепе materine, porušiš mi kurčinu*), али таквих је примера знатно мање.

У презенту има доста облика који се користе као узречице и фразеологизми. Из њиховог значења изостаје илокуцијски ефекат агресијности, те нису у питању псовке, већ елементи којима говорник исказује свој став, емоцију и употпуњује експресивност онога што говори. Ови глаголи у творбеној основи садрже опсцену лексему или се комбинују са њоме (*Jebe se njemu; Boli me kurac za nju sama zna šta je seka kod boga*). У наведеним примерима говорник исказује своју незаинтересованост за тему о којој је реч. Понекад глагол изостаје, што је комбиновано за еуфемизацијом или је у функцији експресивности (*Eve ti ga na, E do kurca, O fala kurcu, Mnogo važno u pm*).

4.3.3.Оптатив

Оптатив је у анализираном корпусу веома учестао и углавном се јавља у истој форми са глаголом *јебаиши* уз варијације појмова који стоје на позицији субјекта или објекта. Као и у случају презента, објекатска именица најчешће је култни појам који се односи на женске чланове породице (*јебо теbi mater i sestru*), а субјекат варира у зависности од теме објаве на Инстаграму. На пример, ако је у питању политичка тема, на месту субјекта налазе се имена политичара (*јебо te Putin, јебо ti Sloba mater*) или пак других чланова породице (*a јебо je tata, јебо li te svekar kobiletino*), а има и различитих појединачних случајева у зависности од контекста (*јебо je onaj koji je stavio na TV, јebali vas peškiri i lezbače*). На месту субјекта веома је често и именица *џас*: *јебо ti pas mater, јебо ti pas i oca i mater kad te takvu napraviše*.

Међу анализираним оптативима постоје и они који нису употребљени са значењем псовке, већ као узречице, нпр.: *јебо ње*, и то најчешће као једна лексема: *јебоише*. Неретко се користи и у скраћеној форми: *јбиш, јбише*. У питању је интензификацијска партикула која доприноси експресивности израза (*јebote kakva budala*).

4.3.4.Вокатив

Веома је честа форма псовки у вокативу и то са твореницама од речи *џичка* и *џовно* када се адресат ословљава тим називом. У питању су изведенице добијене суфиксима *-а*, *-еџина*, којима се појачава погрдно значење ових речи: *a ti нећеš ni da куваš ni da pereš govnaparo; mrš pičketino retardirana*. Назив *џовнара* изведен је од речи *џовнар*, која представља у основи метафору од погрдног назива за оног ко чисти нужнике, а имплицитно има сему „који није вредан, ’достојан презира’” (Јовановић 2018: 447). Употреба назива *џичка* и *џичкеџина* заправо је синегдоха и метафора, јер се употребљава назив дела тела за цело тело, тј. за човека, а затим се њоме исказује људска особина. Обично се овај назив користи за карактерисање мушке особе која је кукавица и млакоња (Јовановић 2018: 219), али се у нашем корпусу односи на особу женског пола са значењем ’лоша особа, гад’.

У погрдне називе убројаћемо још веома учесталу именичку опсцену лексику, која се јавља и у псовкама, а може се наћи у различитим синтаксичким функцијама, најчешће као део поредбених конструкција (*glupa ko kurac*) или на месту именског дела предиката (*pa da je bar neka pička, ti si sranje od žene fuji*). Функција ових израза јесте квалификовање особе на коју се односи и исказивање негативног става говорника. Понекад се уместо опсцене лексике користе конструкције које су еуфемизми, али са опсценим значењем (*tupa si kao „мушка alatka”, a ti njetu samo daš onu stvar*) или се опсцене лексеме редукују: *dobićeš k, glupa ko k*. У следећем поглављу упоредићемо облике говора мржње.

5. Однос између различитих облика говора мржње

У овом сегменту показаћемо однос између позива на насиље, погрдних речи и израза и псовки. Сличности међу облицима говора мржње у корпусу заснивају се на следећем: део су конфликтне ситуације у којој се комуникација одвија једносмерно (говорник упућује адресату поруку, али не добија одговор) или двосмерно (кроз дописивање са саговорницима). Употреба говора мржње одражава изванредан степен фрустрације коју говорник осећа због делања или говорења особе о којој се ради у објави или због коментара других људи. Говором мржње се испољавају негативан став и разне емоције (негодовање, бес, љутња, презир, омаловажавање и сл.). За изражавање говора мржње користе се различити творбени обрасци и језички механизми. Најочљивије су метафоре и метонимије, а међу творбеним основама најчешћа и најефектнија је опсцена лексика. Сви облици подложни су еуфемизацијским стратегијама којима се ублажује ефекат који њихова употреба има.

Разлика која постоји међу облицима говора мржње очљива је на плану степена агресивности, илокуцијског и перлокуцијског ефекта и неких језичких образаца који се користе. Тако позив на насиље и псовке имају веома јак степен агресивности, будући да је агресивност илокуцијски ефекат и једних и других. Агресивност је посебно изражена употребом императивних облика којима се поручује да се неке деси нешто лоше, односно да изврши неку радњу која би га понизила и омаловажила. Саставни део псовки је увек опсцена лексика чији је перлокуцијски ефекат увреда. Код погрдних речи и израза користе се разни погрдни називи у које спада такође опсцена лексика, али и разни зооними и речи којима се путем метафоре и метонимије врши квалификација именованог лица. Дакле, док је код псовки и позива на насиље доминантан елемент агресија, овде је реч о увредљивом квалификовању. То квалификовање не мора се односити само на именовање, већ и на природу глаголске радње.

Поставља се питање које ефекте употреба говора мржње има на однос према женама у јавном дискурсу. Упркос томе што постоје законске регулативе које прописују забрану говора мржње, видимо да је он веома присутан. На првом месту забрињава бројност коментара са говором мржње, што доводи у питање постоји ли икаква цензура на друштвеним мрежама. Садржај тих коментара још више забрињава, јер нецензурисање било каквог вида увредљивог и насиљног понашања „ima štetne posledice na pojedince, [...], pospešuje njihovu diskriminaciju i stigmatizaciju, dovodi do psihičkog i fizičkog nasilja [...]” (Николић 2018: 208). Због тога су истраживања овог типа више него потребна како за лингвисте, тако и за психологе и одговарајуће државне органе који се боре против сузбијања говора мржње у јавном простору.

6. Закључак

У раду смо анализирали говор мржње у коментарима испод објава на Инстаграм страници *Курира*. Показали смо који се облици говора мржње користе: позив на насиље, погрдне речи и изрази и псовке. Установили смо да је главни илокуцијски ефекат позива на насиље и псовки агресија усмерена ка адресату, док је перлокуцијски ефекат увреда. Код погрдних речи и израза илокуцијски ефекат јесте увреда, а перлокуцијски агресија. Облици говора мржње добијају се различитим језичким механизмима, међу којима су најдоминантније метафора и метонимија, а од творбених образаца карактеристична је суфиксација. Међу псовкама посебно смо издвојили четири модела: презент, императив, оптатив и вокатив. Закључили смо да су коментари са говором мржње бројни, нецензурисани и да у њима доминира опсцена лексика. Она је најчешће одраз негативног става говорника према особи ка којој је говор мржње усмерен. Бројност и садржај коментара са говором мржње забрињавајући су и показују распрострањеност стереотипизације жена у нашем друштву.

ЛИТЕРАТУРА

- Бадурина, Палашић 2020: L. Badurina, N. Palašić, Komunikacijska funkcija psovke i pitanje njezine vulgarnosti, *Croatica*, 44 (64), 97–114, <<https://doi.org/10.17234/Croatica.64.5>>.
- Бадурина, Прањковић 2016: L. Badurina, I. Pranjković, Jezična i pragmatična obilježja psovke, *Romanoslavica (București)*, 52 (2), 227–235.
- Ковачевић 1999: Милош Ковачевић, *Стилска и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Кристал 2012: D. Kristal, *Internetska lingvistika. Priručnik za studente*, Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.
- Милутиновић, Павловић 2019: I. Milutinović, J. Pavlović, Diskurs o nasilju prema ženama u srpskim onlajn medijima – dominantne komunikacijske strategije. *CM: Communication and Media*, 14 (45), 5–36, <<https://doi.org/10.5937/comman14-21139>>.
- Мухељић, Драче 2019: A. Muheljić, Saša Drače, „Posljedice govora mržnje: pregled empirijskih studija”, *Radovi Filozofskog Fakulteta U Sarajevu*, (22), 273–288.
- Николић 2018: P. Nikolić, *Govor mržnje u internet komunikaciji u Srbiji* (doktorska disertacija), Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Остин 1962: J. L. Austin, *How to do things with words*, Oxford: At the Clarendon Press.
- Пинкер 2008: S. Pinker, *The Stuff of Thought. Language as a Window into Human Nature*, London: Penguin Books.
- Ристић 2010: С. Ристић, Дискурс псовки у српском језику, у: Вера Васић (ур.), *Дискурс и дискурси. Зборник у част Свенки Савић*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 192–212.
- Серл 1991: Dž. Serl, *Teorija govornih činova. Ogled iz filozofije jezika*, Beograd: Nolit.
- Стјепић 2020: D. Stjepić, *Govor mržnje i stereotipizacija u tradicionalnim i novim medijima*, Novi Sad: Novosadska novinarska škola.

Шипка 1999: Д. Шипка, *Ојсцене речи у српском језику*, Београд/Нови Сад: ЦПЛ, Прометеј.

Шипка 2011: Д. Шипка, *Речник ојсцених речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.

HATE SPEECH IN INSTAGRAM COMMENTS

Summary

The subject of this paper is hate speech in Instagram comments. The aim of the research was to analyze the form and structure of hate speech. We used the comments on the Kurir Instagram page as our corpus. In the analyzed corpus, hate speech appears in the form of calls to violence, insulting words and expressions, and swear words. The main element of these forms are obscene words. We concluded that the main illocutionary effect of using calls to violence and swear words is aggression, while insults are used in insulting words and expressions. Hate speech reflects the stereotyping of the position of women in Serbian society, which refers to their instrumentalization and subjugation. Considering the great amount of hate speech in the media, this research made a small contribution to the treatment of this topic, but it is necessary to carry out more detailed and extensive research, both theoretical and corpus and experimental with respondents.

Keywords: Serbian language, corpus linguistics, hate speech, social networks, Instagram, obscene words, insulting words and expressions

Isidora Z. Jakšić Perović